

४५ सदापृण आत्रेयः। विश्वे देवाः। त्रिष्टुप्, ९ पुरस्ताज्योतिः।

वि॒दा दि॒वो वि॒ष्यन्न॒द्रि॒मु॒क्थैरा॒य॒त्या उ॒षसो॑ अ॒र्चिनो॑ गुः।

अपा॑वृत॒ ब्रजि॒नीरु॒त्स्वर्गा॒द्वि दुरो॑ मानु॒षीर्दे॒व आवः॑ ॥ ५.०४५.०१

दिवः- नभसः। अद्रिम्- वज्रम्। विष्यन्- क्षिपन्। उक्थैः- मन्त्रैः। विदाः- गाश्चिद्रश्मीन् अवेदयत्।

आयत्याः- आगामिन्याः। उषसः- प्रभात्या ज्ञानोदयदेवतायाः। अर्चिनः- रश्मयश्चित्किरणाः।

गुः- अगच्छन्। ब्रजिनीः- निशाः। अपावृत- अपावृण्वन्। स्वः- सविता आत्मा। उत् गात्-

उदगात्। मानुषीः दुरः- मनुष्यद्वाराणि। देवः- सविता। वि आवः- व्यवृणोत् ॥१॥

वि सूर्यो॑ अ॒मतिं॑ न श्रियं॑ सा॒दोर्वा॒द्गवां॑ मा॒ता जा॒न॒ती गा॒त्।

ध॒न्व॒र्णसो॑ न॒द्यः॒ खादो॑ अ॒र्णाः॒ स्थू॒णैव॑ सु॒मिता॑ दृ॒ह॒त द्यौः॑ ॥ ५.०४५.०२

सूर्यः- सविता आत्मा। अमतिं न- मनसोऽतीतभावनमिव। श्रियम्- श्रेयः। वि सात्- विभजति।

गवां माता- रश्मिजननी उषाः। जानती। उर्वात्- नभसः। आ गात्- आगच्छति। धन्वर्णसः-

गतिशीलोदकवत्यः। खादो अर्णाः- भक्षितकूलोदकाः। कूलङ्कषा इति सायणः। नद्यः। स्थूणा-

स्तम्भः। इव। सुमिता- सुष्ठु गृहे स्थापिता। द्यौः। दृहत- दृढाऽभवत् ॥२॥

अ॒स्मा उ॒क्थाय॑ पर्व॒तस्य॑ ग॒र्भो म॒हीनां॑ ज॒नुषे॑ पू॒र्व्याय॑।

वि पर्व॑तो जिही॒त साध॑त॒ द्यौरा॒विवा॑सन्तो दस॒यन्त॑ भूम॑ ॥ ५.०४५.०३

अस्मै- मह्यम्। उक्थाय- मन्त्रवते। पर्वतस्य- मेघस्य गिरेर्वा। गर्भः- गर्भभूतमुदकम्। जिहीत-

चलति। महीनाम्- महतीनां भावनानाम्। जनुषे- स्रष्ट्रे। पूर्व्याय- पुरातनाय। पर्वतः- मेघः। वि

जिहीत- प्रचलति। द्यौः। साधत- साधयति। आविवासन्तः- सर्वतः परिचरन्तः। भूम- प्रभूतम्।

दसयन्तः- दस्यूनपक्षपयन्ति अङ्गिरसो भवन्ति ॥३॥

सू॒क्तेभि॑र्वो वचो॑भिर्दे॒वजु॑ष्टैरिन्द्रा॒ न्व॒श्री अव॑से हु॒व॒ध्यै।

उ॒क्थेभि॑र्हि ष्मा क॒वयः॑ सु॒य॒ज्ञा आ॒विवा॑सन्तो म॒रुतो॑ यज॒न्ति ॥ ५.०४५.०४

इन्द्रा अग्नी- इन्द्राग्नी । वः- युवाम् । अवसे- रक्षायै । सूक्तेभिः- सुष्ठुक्तैः । देवजुष्टैः- देवप्रीतैः ।
वचोभिः- मन्त्रैः । हुवध्यै- आह्वये । उक्थेभिः- मन्त्रैः । हि- खलु । कवयः- सूक्ष्मदर्शिनः । सुयज्ञाः-
शोभनयजमानाः । आविवासन्तः- परिचरन्तः । मरुतः- प्राणोपासकाः । यजन्ति- पूजयन्ति ॥४॥

एतो न्वश्च सुध्यो३ भवाम् प्र दुच्छुनां मिनवामा वरीयः ।

आरे द्वेषांसि सनुतर्दधामायाम् प्राञ्चो यजमानमच्छ ॥ ५.०४५.०५

अद्य- इदानीम् । नु- क्षिप्रम् । एत- गच्छत । सुध्यः- शोभनध्यानाः । भवाम् । दुच्छुनाः- द्विषः ।
प्र- प्रकर्षेण । वरीयः- अत्यर्थम् । मिनवाम- हिंसाम् । सनुतः- सम्भजमानानि । द्वेषांसि-
द्वेषभावनानि । आरे- दूरे । दधाम् । यजमानम्- पूजकं दातारं सङ्गतिकारकम् । अच्छ- अभिलक्ष्य ।
प्राञ्चः । अयाम- गच्छाम् ॥५॥

एता धियं कृणवामा सखायोऽप या माताँ ऋणुत व्रजं गोः ।

यया मनुर्विशिशिप्रं जिगाय यया वणिग्वङ्कुरापा पुरीषम् ॥ ५.०४५.०६

यया- यया धिया । मनुः- विद्वान् । मन ज्ञाने । विशिशिप्रम्- अनासिकं रक्षः ।
प्राणनियमनरहितमिति भावः । जिगाय- जयति । यया । लाभेच्छुर्वणिगिव । वङ्कुरापा- जलेच्छया
वनगामी । पुरीषम्- उदकम् । आप । या । माता- जननी । गोः व्रजम्- गोसङ्घं चिद्रश्मिसमूहम् ।
अप ऋणुत- अपावृणोत् । ताम् । धियम् । सखायः- हे सुहृदः । कृणवाम- करवाम । एत-
आगच्छत ॥६॥

अनूनादत्र हस्तयतो अद्रिरार्चन्येन दश मासो नवग्वाः ।

ऋतं यती सरमा गा अविन्दुद्विश्वा नि सत्याङ्गिराश्चकार ॥ ५.०४५.०७

येन । नवग्वाः- अभिनवगतयः । दश मासाः- बहुकालान् । आर्चन्- इन्द्रमपूजयन् । येन । तम्-
सत्यम् । यती- अभिसरन्ती । सरमा- सरणकुशला जिज्ञासाधिदेवता देवशुनी । गाः-
धेनूश्चिद्रश्मीन् । अविन्दत्- लेभे । अत्र- देवयजनदेशे । हस्तयतः- स हस्तेन संहतः । अद्रिः-

स्थैर्योपलक्षितपाषाणो रसनिष्पादकः । अनूतोत्- अशब्दयत् । अङ्गिराः- अङ्गनशील उपासकः ।
विश्वानि- सर्वाणि । सत्या- सत्यमयानि । चकार- अकरोत् ॥७॥

विश्वे अस्या व्युषि माहिनायाः सं यदोभिरङ्गिरसो नवन्त ।

उत्स आसां परमे सधस्थ ऋतस्य पथा सरमा विदद्वाः ॥ ५.०४५.०८

विश्वे- सर्वे अङ्गिरसः । अस्याः- एतस्याः । माहिनायाः- महत्या उपसो ज्ञानोदयदेवतायाः । व्युषि-
व्युच्छने । यत्- यदा । गोभिः- धेनुभिश्चिद्रश्मिभिः । अङ्गिरसः- अङ्गनशीला ऋषयः । सम्-
सम्यक् । नवन्त- अभिगताः । आसाम्- गवां चिद्रश्मीनाम् । उत्सः- उत्स्रावः । परमे सधस्थे-
उत्तमे सदने भवन्ति । ऋतस्य- प्रकृतिनियतिभूतसत्यस्य । पथा- मार्गेण । सरमा- जिज्ञासाधिदेवता
देवशुनी । गाः- धेनूश्चिद्रश्मीन् । विदत्- लेभे ॥८॥

आ सूर्यो यातु सप्ताश्वः क्षेत्रं यदस्योर्विया दीर्घयाथे ।

रघुः श्येनः पतयदन्धो अच्छ युवा कविर्दीदयद्गोषु गच्छन् ॥ ५.०४५.०९

यत्- यस्मात् । अस्य- एतस्य सूर्यस्य । दीर्घयाथे- दीर्घगमने । उर्विया- मार्गो विस्तृतो भवति ।
तत् क्षेत्रं प्रति । सप्ताश्वः- सप्तरश्मियुक्तः । सूर्यः । आ यातु- आगच्छतु । रघुः- अनायासः । श्येनः-
पक्षी । अन्धः- हव्यम् । अच्छ- अभिलक्ष्य । पतयत्- आगच्छति । युवा- तरुणः । कविः-
क्रान्तदर्शी । गोषु- रश्मिषु । गच्छन्- सरन् । दीदयत्- दीप्यते ॥९॥

आ सूर्यो अरुहच्छुक्रमणोऽयुक्त यद्धरितौ वीतपृष्ठाः ।

उद्गा न नावमनयन्त धीरा आशृण्वतीरापो अर्वागतिष्ठन् ॥ ५.०४५.१०

यत्- यदा । वीतपृष्ठाः- कान्तपृष्ठान् । हरितः- प्राणाश्वान् । अयुक्त- अयोजयत् । तदा । शुक्रम्-
शुभ्रम् । अर्णः- उदकम् । सूर्यः । आ अरुहत्- आरोहति । आध्यात्मिके त्वात्मा प्राणयोजनेन
हृत्समुद्रे जीवोदकमये उदेति । उद्गा- उदकेन । नावम्- प्लवम् । न- इव । धीराः- धारणाकुशलाः ।
अनयन्त । आशृण्वतीः । आपः । अर्वाक्- अवाङ्मुखाः । अतिष्ठन्- अभवन् ॥१०॥

धिर्यं वो अप्सु दधिषे स्वर्षा ययातरन्दश मासो नवग्वाः।

अया धिया स्याम देवगोपा अया धिया तुतुर्यामात्यंहः ॥ ५.०४५.११

यया । नवग्वाः- अभिनवगतयः । दश मासः- बहुकालान् । तपसा । अतरन्- तेरुः । ताम् । वः-

युष्माकम् । स्वर्षा- स्वर्गसम्भक्तीम् । धियम् । अप्सु- मूलशक्तिधारासु । दधिषे- धारये । अया-

अनया । धिया । देवगोपाः- देवैर्गुप्ताः । स्याम- भवेम । अया- अनया । धिया । अंहः- अघम् ।

अति तुतुर्याम- अतितरेम ॥ ११ ॥

Dr. Rangraha